

תאוקריטוס

הקיקלופ

מיוונית עתיקה: עידו פלד

תאוקריטוס הוא משורר יווני יליד סיראקוסאי שבסיציליה, שפעל במאה השלישית לפני הספירה. על חייו יודעים לנו פרטים מעטים בלבד. לפי תוכן שיריו, תאוקריטוס חי ככל הנראה תקופה מסוימת באי קוס או בסביבתו, ונהנה מחסותו של המלך תלמי השני. מבין שיריו ששרדו הגיעו לידינו שלושים אידיליות (ביוונית: צורה או תמונה קטנה), העוסקות ברובן באנשי הכפר ובתיאורים פסטורליים. הן מכונות האידיליות הבוקוליות או "שירי רועים".

האידיליות כתובות במשקל האפי, כלומר הקסמטר דקטילי, ובדיאלקט הדורי שהיה ניבם של רועי-הצאן בסיציליה. על פי סגנונה ותכניה, שירת תאוקריטוס יועדה כנראה לקהל שומעים משכיל, הבקי במקורות השירה היווניים ובראשם האיליאדה והאודיסאה. בשירים רבים, כמו גם באידיליה שלפנינו, ניתן לזהות יחס אירוני בין הדובר ונמעניו של השיר לבין הדמויות בהתרחשות המתוארת.

האידיליה ה-11, המכונה "הקיקלופ", היא מיצירותיו המפורסמות של תאוקריטוס. השיר נפתח בפנייה לניקיאס, רופא ומשורר, ובהסבר כיצד ניתן לרפא את האוהב מחבלי אהבתו: באמצעות השירה. כדי להוכיח את הטענה הזאת, הדובר מספר את סיפורו של הקיקלופ פוליפמוס, ענק מפלצתי בעל פנים עגולות ועין אחת, שהתאהב בנימפה היפה גלטיאָה. כדי להקל את ייסוריו זונח פוליפמוס את עיסוקיו ואת צאנו ובמקום זאת הוא שר ומחלל. לא ניתן להכריע על-פי האידיליה אם השירה אכן מרפאת את הקיקלופ, או שמא יש להבינה כסימפטום נוסף של מחלת האהבה.

הפער האירוני בשיר בולט במיוחד מכיוון שהקיקלופ אינו מודע לכישלון הוודאי של מאמציו הנואשים, ובניגוד למאזיני השיר הוא אינו יודע כי סופו המר הולך וקרב: האידיליה רצופה רמיזות לשיר התשיעי באודיסאה, שבו מסופר על הגעתו של אודיסאוס אל אי הקיקלופים ועל הדרך שבה הערים על פוליפמוס והביס אותו. אני מודה לפרופ' רחל צלניק-אברמוביץ על עזרתה הרבה.

ע"פ

אין כל תרופה הטובה לרפוי מחושי האוהב,
 אין מה למרת, ניקיאס,¹ ואין שום אבקה לפזר,
 ככה נדמה לי – מלבד שירתן הנעימה של המוזות;
 זוהי תרופה הטובה לבריות, אך לא קל למצאה.
 5 הן גם אתה כבר מבין זאת היטב, כי אינך רק רופא
 אלא גם רע אהוב במיוחד על כל תשע המוזות.
 כך גם הקיקלופ, שכני,² אז יכול להמשיך בחיי
 די בקלות, פוליפמוס ההוא, הקדמון, שאהב
 את גלטיאה בזמן שזקנו רק התחיל לצמח
 10 על רקותיו וסביב פיו. לא, הוא לא אהבה בתפוח,
 11 לא בורדים או קוצות תלתלים; רק בפרץ עור,
 כל הדברים נעשו שוליים בעיניו. לא אחת
 12 מן המרעה הירק כבשותיו נאלצו לחזר
 למכלאה לבדן, עת פלה את עצמו בשירו
 על גלטיאה משעת הנריחה, כשישב על החוף
 15 המכסה באצות. ותחת לבו, בכבד,
 פצע מכאיב התגלע מחץ ששלחה אפרודיטה.
 אך הוא גלה את הסם, ובזמן שישב על סלעים
 כדי להשקיף על הים מגבוה, ככה הוא שר:
 "הו הצחורה, גלטיאה, מדוע תדחי מעליך
 20 את אוהבך? את צחורה למראה משמנת,³ רכה
 אף מכבשה, שובבה מבן-פר, חלקה מענב
 בסר שטרם הבשיל. למה תשובי אלי
 רק כשתאחוז בי שנה מתוקה, ומיד כשאקיץ
 חיש מפני תברחי, כרחל מזאב אפרפר?
 25 כך, נערה, התאהבתי ביום שהלכת בו להר
 יחד עם אמא שלי,⁴ רציתן שם לקטף יקינתונים,

¹ ניקיאס היה רופא ומשורר ממילטוס. תאוקריטוס מזכיר אותו בשלושה שירים נוספים. ניקיאס כתב שיר בתגובה לאידיליה זו, אך נשתמרו ממנו שתי השורות הראשונות בלבד.
² הקיקלופ חי בסיציליה, ועל כן הוא שכנו של תאוקריטוס, יליד סיראקוסאי שבסיציליה.
³ השם "גלטיאה" גזור מהמילה היוונית לחלב, גאלה.
⁴ פוליפמוס הקיקלופ הוא בנם של אל הים פוסידון והנימפה תואוסה. גם גלטיאה וגם אמו של הקיקלופ הן נימפות ושתיהן חיות במצולות.

- וְאֲנוּכִי, בְּעֲצָמִי, אֲזוּ הָרְאִיתִי לְכֵן אֶת הַדֶּרֶךְ.
 מִשְׁרָאִיתִי אוֹתְךָ, עַד הַיּוֹם, לֹא חִדַּלְתִּי לָרַגֵּעַ
 לְאֶהְבְּךָ; אֲבָל לְךָ לֹא אֲכַפֵּת, בְּשֵׁם זְאוּס, בְּכָל־ל.
 30 אֵינִי לִי סֶפֶק, נַעֲרָה חֲנֻנִית, עַל שׁוֹם מָה אֶת בּוֹרַחַת:
 כִּי עַל מִצְחִי מְתוּחָה רַק גִּבָּה מְדַבְּלֶלֶת אַחַת
 כֶּף בֵּין אֲזִנֵּי הָאֶחָת עַד אֲזִנֵּי הַשְּׁנִיָּה, וְתַחְתֵּיהָ
 עֵין אַחַת, וּמַעַל לְשִׁפְתַי – אִפִּי הֶרְחַב.
 אַף כִּי פָנֵי אֵימִים, יֵשׁ לִי אֶלֶף כְּבָשִׁים בְּרִשׁוֹתַי;
 35 יֵשׁ לִי חֶלֶב מְשֻׁבַּח לְשִׁתְּיָהּ, שְׁחַלְבֹתִי מִהֵן.
 גַּם לֹא תַחֲסַר לִי גְבִינָה, לֹא בְקִיץ וְאֵף לֹא בְּסֶתֶר
 אוּ בְשִׂיאוֹ שֶׁל הַחֹרֶף; סְלִי עֲמוּסִים לְעֵינַיָּה.
 אֵינִי עוֹד קִיקְלוֹפ שְׁמֻמָּנִי יִיטִיב לְחַלְלֵל, בְּשִׁירֵי
 עַל אוֹדוֹתֶיךָ, תַּפּוּחַ מְתוּק, וְגַם עַל אוֹדוֹתַי,
 40 לְיִלָּה וְלִיל, בְּשִׁעָה-לֹא-שָׁעָה. אֲנִי מְגַדֵּל
 רַק בְּשִׁבְלֶךָ כָּאֵן אַחַת-עֶשְׂרֵה בְּנוֹת אֵילָה (וְכֻלָּן
 41 כְּבֵר רְתוּמוֹת לְקוֹלֶר) וְגַם אַרְבַּע גּוֹרוֹת שֶׁל דָּבָה.
 בּוֹאֵי אֵלַי; מִצְבֶּךָ לֹא יֵרַע בְּמָאוּם. אֶל קִצּוֹי
 הַיְבֻשָּׁה הַנִּיחִי לַיָּם הַנוֹצֵץ שְׁיִגְעֵשׁ;
 בְּמַעְרָה, לְצַדִּי, לְיִלְךָ יַעֲבֹר בְּנַעֲמִים.
 45 שָׁם מְלַבֵּלֶת דְּפִנָּה, וְצוּמָחִים עֲצֵי בְרוֹשׁ דְּקִי-רֹאשׁ,
 גַּם הַקִּיסוֹס הַשְּׁחֹר, וְהַגֶּפֶן נוֹשְׂאֵת פְּרִי מְתוּק.⁵
 אֵיִיטְנָה, הֵהָר הַמִּיַּעַר, מִן הַשְּׁלֵג הַצֵּחַ מְשַׁלַּחַת
 מֵיָם קָרִים, הַדּוּמִים לְמִשְׁקָה אֱלֹהִי, עַד שִׁפְתַי.
 מִי יַעֲדִיף אֶת הַיָּם וְגִלְיוֹ וַיִּדְחָה אֶת כָּל אֱלֹהֵי?
 50 אַף אִם חוֹרָה לְךָ דְמוּתֵי הַשְּׁעִירָה, בְּרִשׁוֹתַי יֵשׁ קוֹרוֹת
 שֶׁל עֵץ אֱלוֹן, וְאֶפְלוּ מִתַּחַת לְאֶפֶר כְּמוֹסָה
 אֲשֶׁר שְׂאִינָה מִתְעִיפֶת. וְכִשְׂאֲשַׁרְךָ מִתַּחְתֶּיךָ
 אַתָּן אֶת נַפְשִׁי וְאֶתָּה אֶת עֵינֵי הַיְקָרָה לִי מִכָּל.

⁵ הגפן היא שעתידיה להביא למפלתו של פוליפמוס. עד לבואו של אודיסאוס, הקיקלופ שאינו בן-תרבות מעולם לא טעם יין. לאחר שהוא שותה לשכרה מערים עליו אודיסאוס ועוקר את עינו האחת. בשורות הבאות מתהדר הקיקלופ במייה-השלגים ה"אלוהיים" שהוא שותה, וגם כאן ניתן לזהות אירוניה: בשייר התשיעי באודיסיאה משבח פוליפמוס את היין כמשקה אלוהי, אַמְבְּרוֹסִיוֹן.

- אוי לי, לו אמא ילדה אותי כשסנפיר לגופי
 55 תכף הייתי צולל עד אליך, נושק את ידך,
 (וגם את פיה, אם תרצי), והייתי מביא לך שושן
 זך וצחור, או פרג פורח עדין ואדם.
 אך שושנים מנצים רק בקיץ, פרגים – רק בחורף;
 אין בכוחי להביא לך את אלה יחד עם אלה.
 60 הו נערנת, אלמד במהרה איך שוחים בין גלים,
 ואם נכרי⁶ ישיט בספינה ויגיע עד הנה
 אל המצולות אמלט, ואלמד מה כל-כף נהדר שם.
 צאי מן הים, גלטיאה, וחיש בצאתך תשכחי,
 כפי ששכחתי אני, את הדרך הפיתה. הלואי
 65 שתחפצי לטפל בצאני, לחלב ולרעות
 יחד אתי, ונכין מטעמים מגבן חמוץ.
 אמא היא זו שפגעה בי, וכל תלונותי רק אליה;
 היא לא ספרה לך עלי שום דבר לבבי ומחמיא
 אף כי יום אחר יום ראתה איך כלי מצטמק.
 70 הנה, אמר לה עד כמה הדפק הולם בראשי
 וברגלי, שגם היא תתיסר בעודי מתיסר.
 קיקלופ, הו קיקלופ, לאן התעופף שכלך ופרח לו?
 מה דעתך שתשוב לעבד ולקלע סלים
 ובעבור כבשותיך תקצר עשבים? זה עדיף.
 75 למה תרדף אחר זו החומקת? חלב את ההיא
 שעל-ידך. הן יכול להיות שתמצא גלטיאה
 יפהפיה אף יותר מן ההיא ואחרת, אולי.
 77 שפע בנות מבקשות שאבוא לבלות את הלילה
 בחברתן, וכלן צוחקות כשאני נענה.
 ביבשה זה ברור שאפלו אני בעל-ערך.⁷
 80 כן, כשרעה פוליפמוס את אהבתו בשרו,
 חי בקלות. ואין איש שיוכל זאת לקנות בזהב.⁷

⁶ רמז ברור לאודיסאוס.

⁷ בסוף האידיליה שב הדובר לפנייתו אל ניקיאס הרופא וחוזר על אותה הטענה: כדי להתרפא ממחלת האהבה עדיף לשיר מאשר לקנות תרופה בזהב.